

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Sąžiningos maisto tiekimo grandinės kūrimas“**(tiriamoji nuomonė)**

(2021/C 517/05)

Pranešėjas **Branko RAVNIK**Bendrapranešėjis **Peter SCHMIDT**

Konsultavimasis	Tarybai pirmininkaujančios Slovėnijos prašymas pateikti nuomonę, 2021 3 19
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2021 9 9
Priimta plenarinėje sesijoje	2021 9 22
Plenarinė sesija Nr.	563
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	211 / 1 / 6

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. EESRK palankiai vertina ES Direktyvą dėl nesąžiningos prekybos praktikos žemės ūkio ir maisto produktų tiekimo grandinėje, nes tai žingsnis į priekį sprendžiant galios disbalanso problemą grandinėje. Nesąžiningos prekybos praktika yra sudėtingas reiškinys, turintis didelį poveikį visuomenei, o reguliavimas šiame kontekste atlieka svarbų vaidmenį. Komitetas ragina valstybes nares skubiai į nacionalinę teisę perkelti ir įgyvendinti direktyvą bei spręsti nesąžiningos prekybos praktikos klausimus.

1.2. Europos žemės ūkio ir maisto grandinė pasirodė nepaprastai atspari per COVID-19 protrūkį. Vartotojai visada turėjo galimybę įsigyti beveik visų maisto produktų. Nepaisydami infekcijos pavojaus, maisto tiekimo grandinės darbuotojai atliko didžiulį darbą.

1.3. Tačiau pirmieji stebėjimai rodo, kad taip pat labai keičiasi gamybos, platinimo ir vartojimo įpročiai. EESRK pritaria Europos maisto sistemų pertvarkai, kad jos būtų ekologiškai, ekonomiškai ir socialiai tvarios, atsparios, sąžiningos ir įtraukios, ir, visų pirma, aprūpintų Europos vartotojus sveiku, tvariai gaminamu saugiu maistu. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad maisto grandinės veiklos vykdytojų bendradarbiavimas (o ne konkurencija) yra labai svarbus siekiant skatinti atsparesnę ir tvaresnę maisto sistemą, kad veiklos vykdytojams būtų užtikrinta sąžininga dalis ir vengiama šmeižto.

1.4. EESRK pabrėžia savo rekomendaciją mokėti silpniesiems veiklos vykdytojams, visų pirma, ūkininkams, teisingą ir pelnytą kainą, kuri suteiktų jiems pakankamai pajamų investicijoms, inovacijoms ir tvariai gamybai⁽¹⁾. Turėtų būti sukurtas bendrosios pridėtinės vertės paskirstymo maisto tiekimo grandinėje stebėsenos mechanizmas. Remiantis Komisijos duomenimis, bendrosios pridėtinės vertės dalis maisto tiekimo grandinėje, tenkanti pirminiam gamintojui, sumažėjo nuo 31 % 1995 m. iki 23,4 % 2015 m. (naujausi turimi duomenys).

1.5. EESRK taip pat pabrėžia savo rekomendaciją kovoti su nesąžiningos prekybos praktika, kuri nepatenka į minimaliuosius direktyvos reikalavimus⁽²⁾, ir palankiai vertina keletą valstybių narių pastangas spręsti tokias problemas kaip pirkimas už mažesnę nei gamybos kainą, dvigubi aukcionai ar visų tiekimo grandinės dalyvių apsauga, neatsižvelgiant į jų dydį ar poziciją maisto grandinėje. EESRK teigiamai vertina tai, kad Komisija nusprendė reguliuoti nesąžiningos prekybos praktiką maisto tiekimo grandinėje. Tačiau EESRK apgailestauja, kad Komisija neskatino suderinto požiūrio, kad būtų išvengta bendrosios rinkos susiskaidymo. EESRK mano, kad papildomos priemonės turėtų būti suderinamos su

⁽¹⁾ EESRK nuomonė *Maisto tiekimo grandinės gerinimas* (OL C 440, 2018 12 6, p. 165).

⁽²⁾ EESRK nuomonė *Teisingesnių žemės ūkio ir maisto tiekimo grandinių rėmimas* (OL C 34, 2017 2 2, p. 130), ir EESRK nuomonė *Maisto tiekimo grandinės gerinimas* (OL C 440, 2018 12 6, p. 165).

bendrajai rinkai ir turi būti atliktas tinkamas poveikio vertinimas. Vis dėlto EESRK palankiai vertina tai, kad valstybės narės perkelia direktyvą į nacionalinę teisę ir ją įgyvendina, užtikrindamos didesnę teisingumą maisto tiekimo grandinėje, ir ragina ateityje laikytis labiau suderinto požiūrio.

1.6. EESRK ragina valstybes nares priimti visus verslo dalyvius apsaugančius įstatymus. Dydis nebūtinai nulemia rinkos galią, todėl visi dideli ir maži verslo veiklos vykdytojai turėtų būti apsaugoti nuo nesąžiningos prekybos praktikos.

1.7. EESRK taip pat ragina valstybes nares sukurti mechanizmus, kurie leistų joms stebėti, vertinti ir užtikrinti į nacionalinę teisę perkeliamų teisės aktų įgyvendinimą ir, bendradarbiaujant su suinteresuotaisiais subjektais, steigti forumus dialogui.

1.8. Šiuo metu ekonominės ir derybinės galios disbalansas Europos (bet ir pasaulinėse) maisto sistemose daro spaudimą žemės ūkio sektoriaus pelningumui ir darbo užmokesčiui, mažėjančiam mažųjų ir vidutinių maisto įmonių investavimo potencialui ir vietinės mažmeninės šeimos prekybos atsakymui. Todėl reikalingi faktais pagrįsti korekciniai mechanizmai, siekiant užtikrinti subalansuotą Europos maisto tiekimo grandinės dalyvių vystymąsi ir paremti sąžiningą maisto gamybos ir platinimo ekonominės naudos pasidalijimą ES ir už jos ribų taip skatinant tvarias maisto sistemas. Komisija nepadarė išvadų iš strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ poveikio vertinimų.

1.9. EESRK pabrėžia, kaip svarbu visiems suinteresuotiesiems subjektams turėti tinkamas priemones ir informaciją, kad galėtų pasinaudoti šia direktyva. Todėl EESRK ragina Europos Komisiją, valstybes nares ir Europos išorės veikslių tarnybą (EIVT) užtikrinti, kad suinteresuotieji subjektai žinotų savo teises ir procedūras joms įgyvendinti, taip pat ir kalbant apie tarptautinę prekybą tiek ES viduje, tiek su trečiosiomis šalimis.

1.10. EESRK pakartoja, kad sąžiningesnės prekybos praktikos skatinimas turėtų būti išsamios ES maisto ir prekybos politikos dalis, apimant visą tiekimo grandinę ir siekiant įgyvendinti JT darnaus vystymosi tikslus (DVT).

2. Ižanga

2.1. Nesąžiningos prekybos praktika apibrėžiama kaip įmonių vienu kitoms taikoma praktika, kuria nukrypstama nuo tinkamo verslo elgesio ir kuri prieštarauja sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principams ir kuri vieno prekybos partnerio vienašališkai primetama kitam⁽³⁾. Dėl didelio galios disbalanso tarp veiklos vykdytojų maisto tiekimo grandinė ypač kenčia nuo nesąžiningos prekybos praktikos. Nesąžiningos prekybos praktika gali būti vykdoma visais maisto tiekimo grandinės lygmenimis ir viename lygmenyje taikoma nesąžiningos prekybos praktika gali turėti poveikio kitoms grandinės dalims, priklausomai nuo susijusių dalyvių įtakos rinkoje⁽⁴⁾.

2.2. Kaip išsamiai aprašyta EESRK nuomonėse *Teisingesnė žemės ūkio ir maisto tiekimo grandinė* (priimta 2016 m.⁽⁵⁾) ir *Maisto tiekimo grandinės gerinimas* (priimta 2018 m.⁽⁶⁾), derybinės galios koncentracija lėmė piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi, todėl silpnesni veiklos vykdytojai vis labiau kenčia nuo nesąžiningos prekybos praktikos. Dėl šios priežasties rinkoje kylanti ekonominė rizika perkeliama į tiekimo grandinę, o tai labai neigiamai veikia vartotojus ir kai kuriuos veiklos vykdytojus, pavyzdžiui, ūkininkus, darbuotojus ir MVĮ. Remiantis Komisijos duomenimis, bendrosios pridėtinės vertės dalis maisto tiekimo grandinėje, tenkanti pirminiam gamintojui, sumažėjo nuo 31 % 1995 m. iki 23,4 % 2015 m. (naujausi turimi duomenys). Kaip teigia Komisija, nesąžiningos prekybos praktikos problemą pripažino visi maisto tiekimo grandinės suinteresuotieji subjektai ir buvo pranešta, kad dauguma veiklos vykdytojų yra susidūrę su nesąžiningos prekybos praktika⁽⁷⁾.

2.3. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/633⁽⁸⁾ dėl nesąžiningos prekybos praktikos žemės ūkio ir maisto tiekimo grandinėje buvo priimta 2019 m. balandžio mėn. Direktyva yra trumpa, glausta ir remiasi keliais pagrindiniais principais. Valstybės narės turėjo perkelti direktyvą į nacionalinę teisę iki 2021 m. gegužės 1 d. ir pradėti ją taikyti po šešių mėnesių. Tai yra platesnės valdymo darbotvarkės dalis, kuria siekiama sukurti efektyvesnę ir teisingesnę

⁽³⁾ Europos Komisija, 2014 m.

⁽⁴⁾ Žemės ūkio rinkų darbo grupė, 2016 m.

⁽⁵⁾ EESRK nuomonė *Teisingesnių žemės ūkio ir maisto tiekimo grandinių rėmimas* (OL C 34, 2017 2 2, p. 130).

⁽⁶⁾ EESRK nuomonė *Maisto tiekimo grandinės gerinimas* (OL C 440, 2018 12 6, p. 165).

⁽⁷⁾ EK komunikatas, 2014 m.

⁽⁸⁾ 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/633 dėl įmonių vienu kitoms taikomos nesąžiningos prekybos praktikos žemės ūkio ir maisto produktų tiekimo grandinėje (OL L 111, 2019 4 25, p. 59).

maisto tiekimo grandinę ir kuri taip pat apima gamintojų bendradarbiavimą ir rinkos skaidrumo didinimo priemones. Strategija „Nuo ūkio iki stalo“⁽⁹⁾ taip pat yra skirta prisidėti prie ūkininkų padėties maisto tiekimo grandinėje gerinimo.

2.4. ES pirmininkaujanti Slovėnija paprašė EESRK parengti tiriamąją nuomonę dėl veiksmingo direktyvos tikslų praktiško įgyvendinimo, dėl valstybių narių geriausios praktikos reguliuojant žemės ūkio maisto produktų grandinę, taip pat dėl veiksmų, kurių reikia imtis, kad šis procesas nesustotų.

3. EESRK pozicija dėl nesąžiningos prekybos praktikos

3.1. Savo 2018 m. nuomonėje⁽¹⁰⁾ EESRK palankiai įvertino Komisijos pasiūlymą sumažinti nesąžiningos prekybos praktikos atvejų skaičių kaip būtiną pirmąjį žingsnį siekiant apsaugoti silpnesnius veiklos vykdytojus, visų pirma ūkininkus, darbuotojus ir kai kuriuos veiklos vykdytojus bei pagerinti valdymą maisto tiekimo grandinėje. Reglamentavimo metodas ir teisėkūros sistema su veiksmingais ir tvirtais vykdymo užtikrinimo mechanizmais yra būdas veiksmingai spręsti nesąžiningos prekybos praktikos klausimą ES lygmeniu. Tai taip pat buvo pakartota 2020 m. EESRK nuomonėje dėl strategijos „Nuo ūkio iki stalo“⁽¹¹⁾.

3.2. Vis dėlto EESRK apgailestavo, kad Komisija visoje ES įvedė tik bendrą minimalųjį apsaugos standartą, uždraudama tik tam tikrą nesąžiningos prekybos praktikos atvejų skaičių. Būtina uždrausti bet kokią piktnaudžiavimo praktiką.

3.3. Vykdymo užtikrinimo klausimu EESRK palankiai įvertino Komisijos pasiūlymą sukurti suderintą ES vykdymo užtikrinimo institucijų sistemą.

3.4. EESRK rekomendavo Komisijai ne tik spręsti nesąžiningos prekybos praktikos klausimą, bet ir skatinti bei remti verslo modelius, kurie atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant tiekimo grandinės tvarumą, perbalansuojant ją ir padidinant jos veiksmingumą, kad būtų sustiprinta silpnesnių veiklos vykdytojų padėtis.

4. Nesąžiningos prekybos praktikos direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę ir įgyvendinimas. Esama padėtis

4.1. Valstybės narės šiuo metu perkelia ir įgyvendina direktyvą⁽¹²⁾. Dauguma ūkininkų asociacijų, profesinių sąjungų ir maisto perdirbėjų mano, kad jų apsaugai numatytų priemonių nepakanka. Nepaisant to, jie pritarė siūlomoms priemonėms nesąžiningos prekybos praktikos direktyvai įgyvendinti ir netgi paragino nustatyti platesnio užmojo tikslus, nors kai kuriais atvejais mažmenininkai išsakė skirtingas nuomones.

4.2. Iki 2021 m. lapkričio mėn. Europos Komisija pateiks tarpinę ataskaitą apie direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę, o 2025 m. – direktyvos veiksmingumo vertinimą. Šis vertinimas bus pagrįstas valstybių narių metinėmis ataskaitomis ir suinteresuotiesiems subjektams skirtų EK apklausų apie nesąžiningos prekybos praktiką žemės ūkio ir maisto tiekimo grandinėje rezultatais⁽¹³⁾. EESRK siūlo Komisijai taip pat konsultuotis su pirkėjais ir kaupti su direktyva susijusių jų patirtį. Direktyvoje nustatytas bendradarbiavimo mechanizmas turėtų būti tinkamas forumas, kuriame vykdymo užtikrinimo institucijos ir Komisija, remdamosi valstybių narių metinėmis ataskaitomis, galėtų aptarti direktyvos veiksmingumą. Šių reguliarių susitikimų metu galima nustatyti ne tik geriausią praktiką, bet ir spragas bei palyginti valstybių narių metodus.

4.3. EESRK teigiamai vertina tai, kad Komisija nusprendė reguliuoti nesąžiningos prekybos praktiką maisto tiekimo grandinėje. Tačiau EESRK apgailestauja, kad Komisija neskatino suderinto požiūrio, kuris lemia bendrosios rinkos susiskaidymą. Vis dėlto EESRK palankiai vertina tai, kad valstybės narės perkelia direktyvą į nacionalinę teisę ir ją įgyvendina, užtikrindamos didesnę teisingumą maisto tiekimo grandinėje, ir ragina ateityje laikytis labiau suderinto požiūrio.

5. Geroji perkėlimo ir įgyvendinimo proceso patirtis

5.1. EESRK palankiai vertina plataus užmojo perkėlimo į nacionalinę teisę įstatymus (toliau – „geroji patirtis“), kuriais draudžiama tam tikra nesąžiningos prekybos praktika, kurią tam tikromis sąlygomis leidžia direktyva. Pavyzdžiui, Vokietijos perkėlimo į nacionalinę teisę įstatymas draudžia grąžinti neparduotus produktus tiekėjui nemokant už juos arba perduoti tiekėjui pirkėjui tenkančias sandėliavimo išlaidas⁽¹⁴⁾.

⁽⁹⁾ Strategija „Nuo ūkio iki stalo“.

⁽¹⁰⁾ EESRK nuomonė *Maisto tiekimo grandinės gerinimas* (OL C 440, 2018 12 6, p. 165).

⁽¹¹⁾ EESRK nuomonė „Nuo ūkio iki stalo“ – *tvaraus maisto strategija* (OL C 429, 2020 12 11, p. 268).

⁽¹²⁾ Perkėlimas į nacionalinę teisę.

⁽¹³⁾ Europos Komisijos svetainė.

⁽¹⁴⁾ Laukiama antrųjų rūmų patvirtinimo, todėl dar nėra oficialiai pranešta Europos Komisijai. Numatytas 2021 m. gegužės 28 d.

5.2. EESRK palankiai vertina tai, kad į perkėlimo įstatymus buvo įtraukti straipsniai, kuriais draudžiama pirkti už mažesnę nei gamybos sąnaudos kainą, taikant juos visiems veiklos vykdytojams. Pavyzdžiui, Ispanijos įstatymas⁽¹⁵⁾ ne tik draudžia visiems veiklos vykdytojams pirkti žemesne nei gamybos sąnaudos kaina, bet ir draudžia sunaikinti vertę maisto tiekimo grandinėje. Italijos įstatymų leidėjui taip pat buvo pavesta spręsti šią problemą perkėlimo į nacionalinę teisę įstatyme⁽¹⁶⁾. Vokietijos federalinis parlamentas vertinimo, atliekamo praėjus dvejiems metams nuo įsigaliojimo, metu atliks galimo draudimo pirkti mažesne nei gamybos sąnaudos kaina auditą.

5.3. Tai yra dalis platesnio Europos Komisijos skatinamų iniciatyvų rinkinio, įskaitant, pavyzdžiui, kainų rinkos stebėjimo centrus⁽¹⁷⁾, kurie yra būtini siekiant užtikrinti sektoriaus skaidrumą ir sąžiningumą. Be to, reikia paminėti abipusiškumo svarbą tarptautinėje prekyboje⁽¹⁸⁾.

5.4. EESRK palankiai vertina įstatymus, kuriais įsteigiama kontrolieriaus pozicija siekiant stebėti jų įgyvendinimą. Ispanijoje buvo įsteigta nepriklausoma agentūra (AICA), kuri stebėtų, kaip įgyvendinamas įstatymas, o kontrolierius yra įgaliotas skatinti savanoriškai laikytis elgesio kodeksų. Vokietijoje nuo nesąžiningos prekybos praktikos nukentėję asmenys galės kreiptis į nepriklausomą kontrolierių teikdami savo anoniminius skundus, įskaitant pranešimus apie nesąžiningą praktiką, kuri nėra išvardyta teisės aktuose. Kontrolierius taip pat galės inicijuoti tyrimus ir perduoti informaciją apie pažeidimus Federalinei žemės ūkio ir maisto tarnybai (BLE) bei stebėti gamybos sąnaudas ir kainų pokyčius⁽¹⁹⁾.

5.5. Dydis nebūtinai nulemia rinkos galią, todėl visi dideli ir maži verslo veiklos vykdytojai turėtų būti apsaugoti nuo nesąžiningos prekybos praktikos. EESRK ragina valstybes nares priimti visus verslo dalyvius apsaugančius įstatymus. Komitetas pripažįsta pastangas šalių, kurios, nors užmojų lygis nėra pasiekiamas, priima įstatymus, apimančius didesnius veikėjus, bent jau pagrindiniuose sektoriuose. Pavyzdžiui, Vokietijoje 350 mln. EUR riba išlaikoma kalbant apie žemės ūkio, žuvininkystės ir maisto gamybos įmones, tačiau mėsos, vaisių, daržovių ir sodininkystės produktų srityse riba bus nustatyta ties 4 mlrd. EUR apyvarta, todėl įstatymas apsaugos daugiau subjektų⁽²⁰⁾. Belgijos preliminarus įstatymas panaikina metodą „žingsnis po žingsnio“, pagal kurį visiems verslo subjektams, kurių apyvarta nesiekia 350 mln. EUR ribos, suteikiama apsauga nuo nesąžiningos prekybos praktikos, neatsižvelgiant į jų dydį palyginti su pirkėjo dydžiu. Ispanija teikia specialią apsaugą pirminiems gamintojams, tačiau teisės aktais yra apsaugoti visi veiklos vykdytojai, neatsižvelgiant į jų dydį ir (arba) padėtį rinkoje.

5.6. Dvigubi aukcionai⁽²¹⁾ siejami su dideliu neigiamu poveikiu ūkininkams⁽²²⁾, kurie *de facto* yra priversti dalyvauti šioje praktikoje dėl galios disbalanso tarp pirkėjų ir pardavėjų. Dvigubų aukcionų draudimas padėtų išvengti atvejų, kai tiekėjai yra priversti parduoti prekes žemesne nei gamybos sąnaudos kaina. Nors direktyvos perkėlimo į Italiją procesas dar nėra baigtas, EESRK su susidomėjimu stebi vykstančias diskusijas dėl galimybės uždrausti dvigubus aukcionus šalyje, kurioje įstatymų leidėjui buvo pavesta spręsti šią problemą perkėlimo į nacionalinę teisę įstatyme.

5.7. EESRK taip pat mano, kad kaip geroji patirtis galėtų būti įgyvendintas išpareigojimas sudaryti rašytines sutartis dėl visų operacijų ir įtraukti jas į duomenų bazę, kad būtų užtikrintas didesnis skaidrumas ir kontrolė. Ispanijos įstatymas numato tokį išpareigojimą, kuris daro labai gerą poveikį prekybos santykiams. Į sutartį turėtų būti įtrauktos tokios sąvokos kaip kokybė, trukmė, kaina, kainos rodiklis, pakartotinės derybos, atnaujinimas ir nutraukimas su išankstiniu įspėjimu.

5.8. EESRK palankiai vertina Vokietijos įstatymo sąlygą, pagal kurią pirmasis vertinimas turi vykti praėjus dvejiems metams nuo įstatymo įsigaliojimo, ir tai, kad be galiojančių draudimų laikymosi tikrinimo, Vokietijos federalinis parlamentas taip pat gali išplėsti draudžiamos nesąžiningos prekybos praktikos sąrašą⁽²³⁾; jis taip pat nurodo Belgijos preliminarų įstatymą, kuriame numatyta galimybė bet kuriuo metu karališkuoju dekretu, prieš tai pasikonsultavus su suinteresuotaisiais subjektais, įtraukti naujas nesąžiningos prekybos praktikas.

⁽¹⁵⁾ *Ley 12/2013, de 2 de agosto, de medidas para mejorar el funcionamiento de la cadena alimentaria*. Šis įstatymas bus pakeistas įstatymo projektu, dėl kurio šiuo metu deramasi, ispanų kalba vadinamu *Proyecto de Ley por el que se modifica la Ley 12/2013 de medidas para mejorar el funcionamiento de la cadena alimentaria*.

⁽¹⁶⁾ *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, 2021 4 23.

⁽¹⁷⁾ Europos Komisijos rinkos stebėjimo centrai. Galite taip pat pasižiūrėti pavyzdžius *French Food Sector Price and Margin Surveillance Programme*.

⁽¹⁸⁾ EESRK nuomonė „ES prekybos politikos suderinamumas su Europos žaliuoju kursu“ (OL C 429, 2020 12 11, p. 66).

⁽¹⁹⁾ BLE tinklapis.

⁽²⁰⁾ Ši sąlyga taikoma tik iki 2025 m. gegužės mėn., vėliau riba sumažės iki 350 mln. EUR.

⁽²¹⁾ Dvigubi aukcionai yra pirkėjų naudojami mechanizmai, kuriais siekiama sutelkti tiekėjus trumpalaikiuose internetiniuose aukcionuose, kuriuose jie skatinami siūlyti savo produkciją už mažiausią įmanomą kainą.

⁽²²⁾ „Oxfam“ atvejo tyrimas.

⁽²³⁾ Į vertinimą taip pat būtų įtraukti tyrimo dėl maisto ir žemės ūkio produktų galimo draudimo pirkti mažesne nei gamybos sąnaudos kaina rezultatai.

6. Nustatytos spragos

6.1. EESRK tvirtina, kad visa direktyvoje minima nesąžiningos prekybos praktika, įskaitant vadinamąją „pilkąją praktiką“, gali turėti žalingą poveikį silpniausiems grandinės dalyviams. Silpnesni tiekėjai gali jaustis priversti su galingesniu pirkėju pasirašyti susitarimą, kuriame nustatytos jų interesų neatitinkančios sutarties sąlygos. Nors keliose valstybėse narėse buvo diskutuojama apie visiško nesąžiningos prekybos praktikos uždraudimo galimybę, paaiškėjo, kad tokio lygio užmojus pasiekti be ES įsikišimo yra sunku. Panašiai savo 2018 m. nuomonėje EESRK ragino visapusiškai uždrausti nesąžiningos prekybos praktiką ir suteikti valstybėms narėms galimybę išplėsti iš pradžių uždraustos nesąžiningos prekybos praktikos sąrašą. Belieka laukti, kokie peržiūros mechanizmai bus įdiegti perkėlimo įstatymuose.

6.2. Direktyva suteikia teisę tiekėjams, tiekėjų organizacijoms ir ne pelno organizacijoms, veikiančioms tiekėjų vardu, pateikti skundus. Tačiau EESRK yra susirūpinęs, kad tuo atveju, jei vyksta neteisėta nesąžiningos prekybos praktika, nukentėjusioji šalis (pvz., darbuotojas) gauna svarbią informaciją, tačiau vykdymo priežiūros institucijos negali išspręsti problemos, nes nukentėjęs veiklos vykdytojas ar jo organizacija nepateikia oficialaus skundo. Kadangi nukentėję veiklos vykdytojai gali nenoriai teikti skundus, net kai jų teisės yra pažeidžiamos, EESRK ragina Europos Komisiją atidžiai stebėti ir įvertinti, koku mastu gali prireikti pokyčių, siekiant geriau apsaugoti labiausiai pažeidžiamas šalis, kurios priklauso nuo veiklos vykdytojų, pvz. darbininkus, ūkininkus ir žvejus. Nesąžiningos prekybos praktikos direktyvoje nereikalaujama naudotis rašytinėmis sutartimis, bet vis dėlto daroma prielaida, kad tai yra pardavimo santykiai. Taigi EESRK pabrėžia savo pasiūlymą išplėsti apsaugą tais atvejais, kai nesąžiningos prekybos praktika vyksta, tačiau nėra (rašytinės) sutarties. EESRK jau ragino pradėti taikyti kolektyvinio ieškinio teisę⁽²⁴⁾.

6.3. Direktyvos metodas „žingsnis po žingsnio“ reiškia, kad tam tikrais atvejais rinkos galios požiūriu silpnas veiklos vykdytojas, turintis didelę apyvartą, nėra apsaugotas įstatymais. Tai sukuria neapibrėžtumą tiekėjams, kurie neturi duomenų apie savo verslo partnerių metines apyvartas. EESRK ragina Komisiją ir ES valstybes nares stebėti ir šalinti neigiamas šio metodo „žingsnis po žingsnio“ pasekmes, taip pat apsvarstyti galimybę apsaugoti visus verslo dalyvius, nepriklausomai nuo jų dydžio.

6.4. Stabilūs, subalansuoti ir ilgalaikiai verslo santykiai tarp maisto grandinės dalyvių gali padėti ūkininkams, kuriems laikui bėgant tenka mažesnė ir nuolat mažėjanti galutinės kainos dalis, labiau prisidėti prie produktų pridėtinės vertės. Regiono ir kokybės aspektai gali išlaikyti pridėtinę vertę regione palyginti su žaliavų importu iš trečiųjų šalių, kuriose gamybos standartai dažniausiai žemesni nei ES. Geresnis kilmės ženklavimas padidintų maisto tiekimo grandinių skaidrumą.

7. Žemės ūkio ir maisto tiekimo grandinės pažeidžiamumas, kurį atskleidė COVID-19

7.1. Apskritai, Europos maisto tiekimo grandinė pasirodė nepaprastai atspari per COVID-19 protrūkį. Vartotojai visada turėjo galimybę įsigyti beveik visų maisto produktų. Nepaisydami infekcijos pavojaus, maisto tiekimo grandinės darbuotojai atliko didžiulį darbą. Tačiau COVID-19 veikia visą globalią žemės ūkio ir maisto produktų sistemą. Pandemija daro simetrišką, bet asinchroninį šoką pasaulinėms ir nacionalinėms maisto sistemoms, o tai daro įtaką 1) pasiūlos ir paklausos kanalams skirtingu metu; 2) visiems maisto sistemos elementams, nuo pirminės gamybos iki maisto perdirbimo, mažmeninės prekybos ir maitinimo paslaugų (viešbučiai, restoranai ir kavinės, HORECA), tarptautinės prekybos ir logistikos sistemų bei tarpinės ir galutinės paklausos; 3) veiksmų rinkoms (darbo ir kapitalo) ir tarpinėms gamybos prekėms. Šie padariniai daro poveikį daugybei makroekonominių veiksnių (pvz., valiutų kursui, energijos kainoms, patekimui į finansų rinkas) ir, svarbiausia, dėl jų mažėja visa ekonominė veikla ir didėja nedarbas.

7.2. Laisvo darbuotojų judėjimo iš vienos valstybės narės į kitą apribojimai (Komisija paskelbė gaires dėl asmenų, atliekančių pagrindines funkcijas, pvz., sezoninių darbuotojų) paveikė daugelį maisto gamybos ir perdirbimo sričių (pvz., vaisių ir daržovių derliaus nuėmimą, mėsos ir pieno produktų perdirbimą), kurios priklauso nuo sezoninių darbuotojų iš kitų valstybių narių ar trečiųjų šalių atliekamo darbo. Be to, migruojantys darbuotojai dažnai gyvena ir dirba prastomis sąlygomis, jie patenka į didesnės infekcijos rizikos grupę, kaip parodo protrūkiai skerdyklose ir mėsos pakavimo įmonėse visame pasaulyje. Tai sukuria rimtą visuomenės sveikatos problemą, taip pat lūžį maisto tiekimo grandinėje.

7.3. Be to, įvedus pandemijos plitimo stabdymo priemones ir dėl logistikos sutrikimų sutriko maisto transportavimas, taigi ši pandemija taip pat paskatino protekcionizmą, kuris daro įtaką maisto produktų importui ir eksportui. Tuo pat metu daugelis pabrėžė regioniniu lygmeniu pagamintų maisto produktų svarbą ES ir tradicinę trumpų tiekimo grandinių, vietos gamybos ir prekybos naudą. Trumpos tiekimo grandinės, vietos gamyba ir prekyba krizės metu pasirodė dar patrauklesnės,

⁽²⁴⁾ EESRK nuomonė *Teisingesnių žemės ūkio ir maisto tiekimo grandinių rėmimas* (OL C 34, 2017 2 2, p. 130).

nes žmonės ieško naujų ir labiau tiesioginių būdų nusipirkti maisto, o gamintojai – naujų savo produktų realizavimo galimybių. Tačiau vienas iš svarbiausių veiksnių yra poreikio tęsti sąžiningą ir tvarią prekybą regioniniu ir tarptautiniu lygmenimis įgyvendinimas. Prekybos apribojimai gali pakenkti stabilumui, o tai ypač paveiktų mažas pajamas gaunančius gyventojus.

7.4. Griežtas karantinas parklūpdė turizmo sektorių ir dalį maisto pramonės (pvz., viešbučių ir restoranų sektorių ir kitus „ne namų“ pramonės, maisto pristatymo segmento atstovus, turizmo zonose įsisteigusius didmenininkus ir mažmenininkus), o tai turėjo toli siekiančių pasekmių. Be pačių įstaigų, veiklos sutrikimas taip pat sugriovė konsoliduotą maisto tiekimo sistemą, kuria rėmėsi daugelis ūkininkų ir žemės ūkio produktų tiekėjų. Smarkiai nukentėjo šviežių produktų tiekėjai. Aukštos kokybės vynas, sūris ir mėsa, paprastai parduodami restoranuose, buvo pakeisti standartiniais produktais, kurie buvo perkami prekybos centruose ir vartojami namuose (FAO, 2020 m.; EBPO, 2020 m.). Kai kurie gamintojai reagavo į tai labiau priartėdami prie mažmeninės ar internetinės rinkos, kurioje neretai jiems pavyko sudaryti puikių kompromisų ir susitarimų, tačiau daugelis nesugebėjo prisitaikyti ir prarado klientus bei pajamas. Žemės ūkio turizmą, kuris dažnai padeda ūkininkams įvairinti pajamų šaltinius, taip pat smarkiai paveikė COVID-19 apribojimai.

7.5. COVID-19 krizė smarkiai pagreitino perėjimą prie pirkimo internetu, ir manoma, kad ši tendencija išliks. Neseniai atliktas „McKinsey“ tyrimas ⁽²⁵⁾ rodo, kad 2020 m. maisto produktų pirkimas internetu Europoje išaugo 55 % ir numatoma, kad tai tęsis – 50 % vartotojų, kurie pandemijos metu pirko internetu, ketina taip apsipirkti ir toliau.

7.6. Kilus COVID-19 pandemijai ir jai sparčiai išplitus visame pasaulyje, ES ir tarptautinė ekonomika patyrė milžinišką sukrėtimą. Buvo imtasi neatidėliotinių ir visapusiškų biudžeto, likvidumo ir politikos priemonių, siekiant padėti labiausiai paveiktiems sektoriams. ES turi platų rinkos intervencijos priemonių rinkinį ir kelios iš jų buvo aktyvuotos COVID-19 krizės metu, siekiant paremti ūkiuose gaunamas pajamas. Tačiau atsakas į krizę buvo ribotas, nes ES biudžete praktiškai nebuvo lėšų papildomoms neatidėliotinėms žemės ūkio priemonėms finansuoti paskutiniaisiais 2014–2020 m. biudžeto laikotarpio metais.

7.7. Galiausiai, Komisija pradėjo įgyvendinti Europos žaliąjį kursą, kuris taip pat turi įtakos žemės ūkiui („Nuo ūkio iki stalo“ ir biologinės įvairovės strategijos), o pagal priemonės „Next Generation ES“ paskatų paketą EŽŪFKP buvo papildomai skirta 7,5 mlrd. EUR. ES susirūpinimą kelia strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ poveikio vertinimai. Nepaisant to, EESRK ragina teikti labiau subalansuotą politinę paramą žemės ūkio ir maisto sektoriui, lyginant su kai kuriomis kitomis ekonomikos sritimis, kurių ekonominė struktūra yra daug atsparesnė ir daug pelningesnė.

8. Tolesni veiksmai

8.1. Direktyva suteikia valstybėms narėms galimybę parengti direktyvą įgyvendinančius įstatymus, o tai leido kiekvienai iš jų priimti specialiai pritaikytus teisės aktus, kurie atitinka jų nacionalinį kontekstą. Kaip minėta anksčiau, kai kurios valstybės narės nustatė platesnio užmojo tikslus nei vien minimalūs direktyvos derinimo standartai, taip pat priėmė įstatymus, kurie suteikia papildomą apsaugą tiekėjams iš ES ir ne ES šalių.

8.2. Nors tikimasi, kad tam tikros valstybės narės tiekėjai galės be apribojimų susipažinti su savo nacionalinių perkėlimo įstatymų ypatumais (įskaitant skundų nagrinėjimo mechanizmą ir kompetentingą instituciją), sunkumų gali kilti tiekėjams, eksportuojantiems į kitas ES valstybes nares, ir ne ES tiekėjams, eksportuojantiems į ES. EESRK palankiai vertina sklaidos pastangas, kurių ėmėsi Komisija, paskelbdama *Brošiūrą apie NPP direktyvą* ⁽²⁶⁾, tačiau pažymi, kad šiame dokumente pateikiama tik informacija, susijusi su minimaliais suderinimo standartais. Siekdamas pasiūlyti tinkamas priemones eksportuotojams, kad jie galėtų pasinaudoti perkėlimo į nacionalinę teisę įstatymais, EESRK ragina Komisiją užtikrinti, kad visa aktualiausia informacija, susijusi su kiekvienu įstatymu, būtų lengvai prieinama eksportuotojams.

8.3. EESRK pabrėžia, kad visi yra suinteresuoti tuo, kad direktyva būtų taikoma visiems verslo santykiams, kuriuose bent jau pirkėjas arba pardavėjas yra ES įmonė, net jei tiekėjas yra ne ES veiklos vykdytojas. EESRK ragina Komisiją ir EIVT pasinaudoti ES delegacijų trečiojoje šalyje galimybėmis skleisti informaciją ne ES tiekėjams. Ši informacija turi apimti platesnius klausimus nei tie, kurie pateikiami bendroje direktyvos gairėse, taip pat turi būti pateikta praktinė informacija apie valstybių narių nustatytas ypatingas sąlygas ir vykdymo užtikrinimo institucijas.

⁽²⁵⁾ <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/disruption-and-uncertainty-the-state-of-european-grocery-retail-2021>

⁽²⁶⁾ Europos Komisijos brošiūra.

8.4. EESRK palankiai vertina tai, kad žemės ūkio maisto produktų tiekimo grandinė laikoma strategine Europos ekonomikos atgaivinimo ekosistema, ir ragina toliau bendradarbiauti tiekimo grandinėje ir palaikyti dialogą su suinteresuotaisiais subjektais, kad būtų sudarytos palankesnės sąlygos pereiti prie tvaresnių maisto sistemų kuo įtraukesniu būdu. Šiuo požiūriu EESRK atkreipia dėmesį į iniciatyvų, kurių imamasi visoje maisto tiekimo grandinėje, svarbą, įvairovę ir mastą siekiant remti perėjimą prie darnesnio vystymosi investuojant į tvarios ir vietos gamybos skatinimą.

Briuselis, 2021 m. rugsėjo 22 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkė*
Christa SCHWENG
